

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

Název projektu: Zlepšení inkluze při výuce zahradnictví

Registrační číslo projektu: CZ.07.4.68/0.0/0.0/16_037/0000291

KA02: Realizace multikulturních výchovných a vzdělávacích programů zaměřených na soudržnost ukrajinských žáků s místní komunitou – Vánoce stokrát jinak

Zpracoval: Mgr. Zdeněk Portych

Praha 2018-19

Aktivity a výstupy k tématu Vánoce stokrát jinak

Obsah:

1) Úvod	str. 3
2) České Vánoce – zvyky, tradice, pověry.....	str.13
3) České pranostiky na prosinec	str. 14
4) Vánoce na Ukrajině	str. 15
5) Pravoslavná církev	str. 16
6) Pravoslavné Vánoce.....	str. 18
7) Metodický list A - text a zhodnocení užití	str. 23
8) Metodický list B – text a zhodnocení užití	str. 26
9) Jak slavíme na Ukrajině Vánoce	str. 29
10) Rozdíly a shody mezi českými a ukrajinskými Vánocemi ...	str. 30
11) Vánoce – česká klíčová slova	str. 31
12) Ключові слова: Різдво česko-ukrajinsky s výslovností	str. 32

1) Úvod – křesťanské svátky a význam Vánoc pro posílení multikulturních výchovných a vzdělávacích programů zaměřených na soudržnost ukrajinských žáků s místní komunitou – Vánoce stokrát jinak.

Téma křesťanských svátků a především Vánoc je velice vhodné pro vytváření a posilování soudržnosti mezi českými a ukrajinskými žáky, případně mezi dalšími žáky s OMJ. Pro obě hlavní skupiny se jedná o téma obecně známé, byť s dost rozdílnými znalostmi o pozadí těchto svátků.

Ukrajínští žáci, jak bylo správně předpokládáno před zahájením projektu, jsou ve většině buď opravdu věřící, nebo byli alespoň velice zevrubně v dětství seznámeni se základy pravoslavného křesťanství díky rodinné tradici. Je třeba i podotknout, že žáci školy z Ukrajiny pocházejí všichni ze západní části své země, tedy z bývalé Podkarpatské Rusi; přesněji z větších či menších vesnic, kde i za SSSR přes různá omezení tradice slavení křesťanských svátků přetrvávalo (minimálně v rodinách). Rovněž vzájemné vztahy členů širších rodin a obyvatel vesnic jsou těžko srovnatelné s obdobnými vztahy v České republice. Dalo by se říci, že prakticky všichni ukrajínští žáci mají velice dobré znalosti o křesťanských svátcích a jejich pozadí v rámci pravoslavné církve a zvyky spojené s těmito svátky dodržují.

Čeští žáci jsou v naprosté většině ateisté podobně jako jejich rodiče. Výjimkou je několik žáků, jejichž rodiče pocházejí z Moravy, případně z okolních států ČR. Je proto zřejmé, že většina českých žáků nezná hlubší duchovní podstatu křesťanských svátků, pouze dodržuje určité rodinné tradiční zvyky, které se mezi rodinami příliš neliší. Rozdíly jsou i mezi žáky střední odborné školy a středního odborného učiliště. Žáci z učiliště mají často negativní vztah k náboženstvím obecně, žáci SOŠ jeví naopak zájem o seznámení se s pozadím svátků.

Z výše uvedených skutečností plyne, že téma křesťanských svátků je vhodným tématem pro naplnění zadání soudržnosti ukrajinských žáků s místní komunitou. Obě skupiny si mají co říci, neboť nejen mají odlišný vztah k svátkům, ale i slavení svátků se v lecčemž odlišuje. Existují samozřejmě i shody, ale ty mají většinou původ v pohanských zvycích, které si křesťanství upravilo, případně tolerovalo, samozřejmě s jinou legendou.

Při možné konfrontaci názorů na Vánoce a na způsob jejich slavení jsme předpokládali, že téma by mohlo být zajímavé pro všechny žáky. To se potvrdilo, protože především pro české žáky bylo seznámení s pravoslavnými zvyky a tradicemi podnětné. Řada z nich si uvědomila, že české vánoční zvyky jsou často jen formální ve srovnání s ukrajinskými.

Doufáme, že sestavené materiály a shromážděné poznatky ohledně jejich užití pomohou dalším vyučujícím. Z tohoto důvodu byla do zprávy zařazena i báseň K. J. Erbena, kterou není třeba při využití materiálů hledat.

2) České Vánoce – zvyky, tradice, pověry, pranostiky

Vánoce jsou křesťanské svátky na památku narození Ježíše Krista. Zavedeny byly ve 4. století místo pohanských slavností zimního slunovratu. V církevní tradici trvá vánoční doba od večerní mše svaté 24. 12. do večera neděle následující po svátku Křtu Páně 6. 1. V české lidové tradici věnují lidé pozornost i předvánočnímu období, adventu, tedy období postní doby čtyř nedělí před vánočními svátky.

Období adventu

Adventus znamená v latině příchod, jedná se tedy o období čekání na příchod Spasitele. Pro křesťany je to doba půstu, uměřenosti, střidmosti, která se projevuje i v oblékání, radování se. Věřící lidé by měli rozjímat, pečovat o svou duši, rodina by se měla každý večer sejit a společně se pomodlit Růženec. Během adventu se nepořádaly žádné taneční zábavy, většinou bývaly výrazně prázdnější i hostince. Věřící měli každý den adventu navštívit tzv. roráty, tedy mši před úsvitem.

Sv. Cecilie (22. 11.) jako patronka muzikantů prý „uzavírala kolo“, nicméně za počátek adventního postního období byl považován den **sv. Kateřiny** (25. 11.). Platil zákaz práce se vším, co mělo kolo. Konaly se velice bujaré taneční zábavy, šlo o poslední možnost užít si veselí. Platilo jakési ženské právo, ženy si vybíraly samy své partnery do tance, dokonce mohly i objednávat a platit jídlo i pití, objednat si sólo, platit muzikanty. Zábavy prý trvaly až do rána.

Sv. Ondřej (30. 11.) – tento den byl považován vedle Štědrého dne z hlediska věštění budoucnosti za nejdůležitější. Lilo se olovo, nahlíželo se do vody pod vysekaným ledem, třásko se stromy, klepalo na kurník ... Všechny tyto praktiky provozovaly dívky či svobodné ženy, které se chtěly dozvědět kdy, kam a za koho se vdají.

Sv. Barbora (4. 12.) – v předvečer svátku obcházely domy Barborky, ženy a dívky v bílých prostěradlech se závoji či rouškou přes obličej a s košíky a metlami. V košíku měly ovoce a sladkosti pro hodné děti, metlou hrozily zlobivým dětem, příp. je vyplácely. Dárčky se dávaly i do punčochy za okno, často to byly brambory a uhlí. Rozšířené bylo řezání tzv. barborek, třešňových či višňových větvíček ze stromu starého alespoň deset let, které si dívky dávaly posvětit. Pokud barborka rozkvetla na Štědrý den, dívka se vdala. Některé dívky si do vody, kterou musely pravidelně obměňovat, dávaly pro jistotu větvíček více – každou si pojmenovaly po vyhlédnutých svobodných chlapcích či mužích.

Sv. Mikuláš (6. 12.) – v předvečer svátku „sestupoval“ Mikuláš na zem v doprovodu anděla a čerta, někde chodily i jiné figury, např. sluha, smrt, husar, kominík. Skupina obcházela domácnosti, kde žily děti. Ty po přednesení modlitby či básničky či přezpívání nábožné písně dostávaly dárky. Kde se Mikuláš nezastavil, tam děti dostávaly dárčky do punčochy. Hospodyně vytvářely spolu s dětmi figurky ze švestek, jablíček, ořechů a větvíček, většinou zvířecí (např. prasátka).

Sv. Lucie (13. 12.) – v předvečer svátku i na svátek obcházely Lucky, vdané ženy (dívky jen výjimečně) v bílých košilích se sazemi začerněnými tvářemi. Jednalo se o dost rozverné

bytosti – kontrolovaly hlavně, zda se nepředě len. Tato činnost byla přísně zakázána. Vlezly všude, rozhazovaly ustlané postele, oblečení, boty, nádobí, rozsypávaly popel. Hospodáři nabízely kořalku, dětem dávaly malé dárečky za modlitbičku. Někdy působily až hrůzostrašně, protože s sebou nosily velký dřevěný nůž na kuchání neposlušných dětí nedodržujících púst, případně dřevěnou břitvu (někdy jen velkou třísku), s kterými „holily“ muže i chlapce. Za to chtěly odměnu.

Vánoční období

23. 12. – 24. 12. Dlouhá noc – tato noc se využívala k úklidu, pečení koláčů, přípravě jídel, stavění betlémů, strojení stromečků.

24. 12. Staročeský Štědrý den

K Vánocům patří neodmyslitelně bohatě nazdobený stromeček. Podle tradic by měl být jehličnan vztyčen a ozdoben vánočními ozdobami na Štědrý den. Pod stromek se umisťují dárky, popřípadě Betlém, jehož historie spadá už do 13. století, kdy František z Assisi přeměnil jeskyni na betlém a nechal zde sloužit mši. První pražský betlém byl postaven kolem roku 1560 v dominikánském kostele sv. Klimenta. Stromeček (jedlička) se do českých venkovských domácností rozšířil z Německa až během 2. poloviny 19. století, někde až v první třetině 20. století. Dá se říci, že vlastně nahradil starší zvyk stavět betlémy, který se do domácností šířil od 18. století po reformách a zákazech císaře Josefa II.

Dalším tradičním doplňkem českých vánoc je jmelí, které je zahaleno do několika legend. Jedna tvrdí, že jmelí bylo kdysi strom, ze kterého byl poté vyroben kříž, na kterém byl ukřižován Kristus. Všeobecně známé je ale to, že jmelí nosí štěstí pouze tomu, kdo je jím obdarován, nikoli tomu, kdo si jej koupí sám. Políbení pod jmelím na Štědrý den prý zase zajistí lásku na celý rok.

Hospodyně si ráno přivstala, aby mohla začít připravovat štědrovečerní pokrmy včas. Vařila čočku, rybí, ale i bramborovou polévku, pekla „kubu“ z krup a česneku. Nezapomínalo se ani na chléb a koláče, v ošatce odpočívala již několik dnů upečená vánočka. První koláče nosily děvečky kravám. Při všech přípravách se neujídalo, protože ten, kdo vydržel až do večere nejíst, měl šanci uvidět zlaté prasátko.

Když bylo štědrovečerní jídlo hotové, zabavila hospodyně děti, aby mohl hospodář opatřit a následně ozdobit stromeček. Jeho výzdobě se věnovala velká pozornost, byť se používaly jednoduché „ozdoby“ – sušené ovoce, perníčky, ořechy ... Ke stolu se mohlo usednout až tehdy, když vysvitla první hvězda na obloze.

Na jednom rohu stolu ležel pecen chleba, aby měla rodina co jíst i během roku. Na druhém slaměnka s tím, co pole dalo, pro lepší úrodu a na třetí roh se pokládaly peníze slibující blahobyt. Na posledním čtvrtém rohu ležela miska na zbylé kousky jídla jako dar pro dobytek

a slepice. Stůl obepínal řetěz nebo provaz symbolizující soudržnost rodiny, případně měl, především provaz, chránit domácnost před zloději.

Štědrovečerní pokrmy se lišily podle krajů a také movitosti rodin. Počet jídel nebyl všeobecně stanoven, lišil se podle oblastí – magický počet byl sedm, devět, třináct či patnáct.

V některých domácnostech přišel jako první na štědrovečerní stůl hrách, až teprve poté polévka, jež měla dodat sílu, a čočka, která měla přinést rodině v novém roce peníze.

Masem se šetřilo, neboť nebylo vhodné po období půstu začít tučnou stravou, ta se stala znakem obědu na Boží Hod vánoční, kdy se konzumovaly husy a kachny. Nešetřilo se však často alkoholem, dokonce se věřilo, že během večere je třeba vypít dvanáct panáků tvrdého alkoholu (podle počtu apoštolů).

Dále se servíroval „kuba“ (omaštěné a pečené vařené kroupy s houbami a česnekem), černý kuba (s masem uzeným v komíně), ryba nebo jiné maso pro radost a vánoční pohodu. Rybí maso nebylo mimo rybníkářské kraje obvyklé, začalo se objevovat obecně až od 19. století. Rybí maso se vařilo či dusilo a podávalo s omáčkou, dnes se smaží. V žádné domácnosti nesměla chybět vánočka, případně i cukroví, které se podávalo s kávou (rozšířena až od 19. století), čajem (v historii bylinkovým) a někde i s vínem, pivem nebo i pálenkou. Od stolu se smělo odejít až v momentě, kdy všichni dojedli. Zbytky večere se rozdělily mezi dobytek a jiná domácí zvířata, která jen tuto magickou noc (přesněji o půlnoci) mluvila lidskou řečí, a také ovocným stromům, aby dobře rodily, a studni, aby měla čistou vodu, drobečky se někde házely do ohně. Chytrý hospodář měl o půlnoci zajít do stájí a chlívů dozvědět se, co si o něm zvířata myslí a jaký bude nový rok. Například koza měla dostat sladký koláč, aby měla sladké mléko, krávy dostávaly drcené ořechy, aby dávaly žluté a hutné mléko. Kohout, pes, houser, kocour dostávali česnek, aby zaháněli zloděje, ostražitě hlídali a byli „zlí“ na cizí lidi. Oblíbenou sladkostí byla tzv. muzika, tedy uvařené sušené švestky a hrušky.

V případě špatných dob (někde ale i ze zvyku) se na štědrovečerním stole objevovaly i zvláštnosti. Příkladem mohou být veverky, žáby, špačci, kosi, vrány, šneci, raci, nutrie. V době hladu se mohly objevit i kopřivy, mletá kůra či vodnice ...

Po štědrovečerní večeři přinesl hospodář do světnice stromeček ozdobený sušenými jablíčky, švestkami, ale také ořechy, cukrovím a řetězy. Zapálil svíčky a mohly se začít zpívat koledy, případně rozdávat drobné dárky. Koledy se zpívaly každý následující večer až do odstrojení stromečku.

Vyvrcholením celého večera byla návštěva půlnoční mše.

Z výše uváděných informací plyne, že dnešní Vánoce s bramborovým salátem, smaženým rybím či jiným řízkem, smrkem či borovičkou se svíčkami a ozdobičkami příliš staročeské Vánoce nepřipomínají...

Obyčeje, zvyky, pověry spojované se Štědrým dnem:

- Počet osob při večeři musí být sudý, a pokud není, prostírá se navíc pro případného nečekaného hosta či pro člena domácnosti, který rodinu opustil na vždy během doby od minulých Vánoc. Někde naopak věřili, že šťastnější je lichý počet večeřejících.
- Pod talíř se dávají rybí šupiny, které si pak každý dá do své peněženky, aby měl zajištěný dostatek peněz po celý další rok. V moderním pojetí tohoto zvyku se pod talíř dávají i bankovky.
- Od štědrovečerního stolu nikdo mimo hospodyně nesmí vstávat a odcházet. Pokud to někdo udělá, je nebezpečí, že u stolu s ostatními příští rok sedět nebude, tedy během roku zemře. Někde bylo během večeře zakázáno mluvit, mimo zahájení, kdy se shromáždění společně pomodlili a zpravidla nejstarší pronesl přání.
- Před půlnocí by se na Štědrý den nemělo:
 - šít a plést (myši by pak výtvar zničily)
 - prát a prádlo sušit (přináší to smůlu a neštěstí, hrozí "uschnutí" či usouzení člověka)
 - čistit chlévy a stáje (dobytěk by pak kulhal)
 - psát milostný dopis (znamenalo by to rozchod)
 - zametat ani vynášet odpadky a smetí (zmizelo by štěstí)
- Házení střevíce – na Štědrý den házela děvčata střevíce přes hlavu. Jestliže dopadne špička směrem ke dveřím, dívka se do roka vdá. Pokud ale dopadne opačně, zůstane dívka ještě rok doma.
 - Obdobná pověra je spojena se štěkotem psa – ozve-li se pes mimo vesnici, dívka odejde z vesnice, případně se vdá. Ze směru štěkotu či zavytí se usuzovalo i na místo budoucího života nebo na ves budoucího manžela.
 - Dívky se zavázanýma očima vybíraly z hromady polen „budoucího manžela“, podle podoby dřeva se usuzovalo na vzhled muže.
- Lití olova – rozžhavené olovo se vylije do nádoby s vodou (nejčastěji kovový lavor) a podle vzniklého tvaru by měla dívka rozpoznat, jak vypadá ten, jehož si vezme. Často se usuzovalo podle tvaru ztuhlého olova i na štěstí nebo možné komplikace v životě během následujícího roku.
- Pouštění lodiček
 - Do půlky skořápky vlašského ořechu se připevní malá vánoční svíčka a celá „lodička“ se položí na vodu. Lodičky se zapálenými svíčkami se nechají plout

po vodě. Majitel lodičky, která popluje ke středu, brzy odejde do světa, naopak ten, kterého lodička se drží při kraji, zůstane ještě rok doma.

- Obdobně se věřilo, že komu svíčka zhasne jako prvnímu, ten do roka zemře či onemocní.

- Patky od vánoček – pokud sebere dívka o Vánocích devět patek, do roka se vdá.

- Krájení jablka – po večeři se nožem napříč přepůlí jablko. Pokud má vnitřní část tvar pěti nebo více cípů hvězdy, sejdou se všichni za rok ve zdraví. Pokud má ale jen čtyři cípy, někdo z přítomných podle tradice onemocní nebo zemře.

- Zápalky - do jablka se zapíchnou tři sirky. Každá symbolizuje jméno jednoho nápadníka. Ta, která bude hořet nejdéle, zastupuje mládence, kterého si dívka do roka vezme.

- Cizí věci v domě – do konce roku by se měly vrátit všechny půjčené a cizí věci.

- Nemluvňata se měla dívat do ohně – prý se jim rychleji rozváže jazýček.

Jak je z těchto pověr vidět, opravdu byla víra v mimořádnost večera všeobecná. Nejlepším dokladem je báseň Karla Jaromíra Erbena ze sbírky Kytice:

Štědrý den

I

Tma jako v hrobě, mráz v okna duje,
v světnici teplo u kamen;
v krbu se svítí, stará podřimuje,
děvčata předou měkký len.

"Toč se a vrč, můj kolovrátku,
ejhle, adventu již nakrátku
a blízko, blízoučko Štědrý den!"

Milotě děvčeti přísti, milo
za smutných zimních večerů;
neb nebude darmo její dílo,
tu pevnou chová důvěru.

I přijde mládenec za pilnou pannou,
řekne: Pojd' za mne, dívko má,
budiž ty mi ženkou milovanou,
věrným ti mužem budu já.

Já tobě mužem, ty mně ženkou,
dej ruku, děvče rozmilé! -
A dívka, co předla přízi tenkou,
svatební šije košile.

"Toč se a vrč, můj kolovrátku,
však jest adventu již nakrátku
a přede dveřmi Štědrý den!"

II

Hoj, ty štědrý večere,
ty tajemný svátku,
cože komu dobrého
neseš na památku?

*Hospodáři štědrovku,
kravám po výslužce;
kohoutovi česneku,
hrachu jeho družce.*

*Ovocnému stromoví
od večere kosti
a zlatoušky na stěnu
tomu, kdo se postí.*

Hoj, já mladá dívčina,
srdce nezadané;
mně na mysli jiného,
jiného cos tane.

Pod lesem, ach pod lesem,
na tom panském stavě
stojí vrby stařeny,
sníh na šedé hlavě.

*Jedna vrba hrbatá
tajně dolů kývá,
kde se modré jezero
pod ledem ukrývá.*

*Tu prý dívce v půlnoci,
při luně pochodni
souzený se zjeví hoch
ve hladině vodní.*

Hoj, mne půlnoc neleká,
ani liché vědy:
půjdu, vezmu sekeru,
prosekám ty ledy.

I nahlédnu v jezero

hluboko - hluboko,
milému se podívám
pevně okem v oko.

III

Marie, Hana, dvě jména milá,
panny jak jarní růže květ:
která by z obou milejší byla,
nikdo nemůže rozumět.

Jestliže jedna promluví k hochu,
do ohně by jí k vůli šel;
pakli se druhá usměje trochu -
na první zas by zapomněl! -

Nastala půlnoc. Po nebi šíře
sbor vysypal se hvězdiček
jako ovečky okolo pastýře,
a pastýř jasný měsíček.

Nastala půlnoc, všech nocí máti,
půlnoc po Štědrém večeru:
na mladém sněhu svěží stopu znáti
ode vsi přímo k jezeru.

Tu jedna klečí, nad vodou líčko;
ta druhá stojí podle ní:
"Hano, Haničko, zlaté srdíčko,
jaké tam vidíš vidění?"

"Ach, vidím domek - ale jen v šere -
jako co Václav ostává -
však již se jasní - ach, vidím dvěře,
ve dveřích mužská postava!

Na těle kabát zelení temné,
klobouk na stranu - znám jej, znám!
Na něm ta kytka, co dostal ode mne -
můj milý bože! Václav sám!"

Na nohy skočí, srdce jí bije,
druhá přikleká vedle ní:
"Zdař bůh, má milá, zlatá Marie,
jaké ty vidíš vidění?"

"Ach, vidím, vidím - je mlhy mnoho,
všecko je mlhou zatmělé;
červená světla blýskají z toho -
zdá mi se býti v kostele.

Něco se černá mezi bílými -
však mi se rozednívá již: -
jsou to družičky, a mezi nimi -
proboha! Rakev - černý kříž!"

IV

Vlažný větřík laškuj
po osení mladém;
sad i pole květovým
přioděny vnaďem;
zazněla hudba od kostela zrána,
a za ní hejsa! - kvítím osypána
jede svatba řadem.

Švárný ženich jako květ
v kole svatebčanů,
kabát tmavě zelený,
klobouk v jednu stranu:
tak viděla jej v osudné té době,
tak si ji nyní domů vede k sobě,
švárnou ženku Hanu.

Zašlo léto. Přes pole
chladné větry vějí.
Zvoní hrana. Na marách
tělo vynášejí:
bílé družičky, planoucí svíce;
pláč, bédování, trouby hlaholíce
z hlubokosti znějí:
Miserere mei!

Koho věnec zelený,
koho v rakvi kryje?
Umřela, ach umřela
panenská lilie!
Vykvětlá jak by zalívána rosou,
uvadla jakby podsečena kosou -
ubohá Marie!

V

Nastala zima, mráz v okna duje,
v světnici teplo u kamen;
v krbu se svítí, stará polehuje,
děvčata zase předou len.

"Toč se a vrč, můj kolovrátku,
však jest adventu zase nakrátku
a nedaleko Štědrý den!"

Ach ty Štědrý večere
noci divoplodné!
Když si na tě vzpomenu,
k srdci mne to bodne!

Seděly jsme také tak
loni pohromadě:
a než se rok obrátil, dvě nám chybí v řadě!

Jedna, hlavu zavítou,
košiličky šije;
druhá již tři měsíce
v černé zemi hnije,
ubohá Marie!

Seděly jsme také tak
jako dnes a včera:
a než se rok obrátí -
kde z nás bude která?

"Toč se a vrť můj kolovrátku,
všeckoť ve světě jen na obrátku,
a život lidský jako sen!"

Však lépe v mylné naději snít,
před sebou čirou temnotu,
nežli budoucnost odhaliti,
strašlivou poznati jistotu!

Boží Hod vánoční (25. 12.)

Věřící měli zbožně rozjímat, nesmělo se pracovat, ani se nestlaly postele. Někde, podobně jako na Štědrý den, zavazovali dobytku huby, aby nepřezvykoval a neznescvěcoval sváteční den. Navštěvovali se příbuzní a sousedé, v řadě domácností dbali na vydatný společný oběd, často se jedly kachny (husy) s knedlíkem a zelím.

Sv. Štěpán (26. 12.)

Sv. Štěpán je považován za patrona koní, proto se před východem slunce nechávalo koním pouštět žilou, aby byli čilí a zdraví. V kostele se světil oves, případně obilí pro jarní setbu. Všeobecně se chodilo po koledě, někde s malým betlémem, někde s „bukačem“, což byl soudek s kůží místo dna, z níž visel svazek koňských žíní. Žíně se třely navlhčenými prsty a bukač vydával divné zvuky. Koledníci zpravidla přáli hospodáři a hospodyně zdar a zdraví, za což byli odměněni. Ve městech po koledě chodily různé vrstvy obyvatelstva, tedy ne jako dnes jen děti.

Sv. Jan Evangelista (27. 12.)

Tento svatý měl podle legendy požehnat číši s otráveným vínem, které mu předložili nepřátelé. Protože následně víno bez úhony vypil, stal se patronem vinařů. Na jeho svátek se svěť víno. Na venkově se věřilo, že víno vypité (v dostatečném množství) na sv. Jana chrání před hadím uštknutím a jedy vůbec.

Svátek Mlád'átek (28. 12.)

Tento den měl význam v lidové víře pro osud malých dětí. Matky někdy šlehaly děti proutkem a chtěly slyšet, že mlád'átek bylo 4 444.

Po tomto dnu se opět mohlo příst – „Dnes Mlád'átek, zítra Přád'átek.“

Sv. Silvestr (31. 12.)

Původně s tímto dnem nebyly spojeny žádné zvyky. Podoba pozdějších lidových oslav nebyla nikdy vyhraněná a ustálená. Lidé navštěvovali kostely, kde děkovali za vše dobré v odcházejícím roce a přidávali modlitbu s přáním štěstí do nového roku. Časté byly podobně jako dnes veselice. Jídla se podávala obdobná jako na Štědrý den. Kdo vstal poslední z postele, byl vysmíván.

Nový rok (1. 1.)

Čeledíní a děvečky dostávali v tento den drobné dárky od hospodáře, podobně děti od rodičů. Existovala lidová pověra „Jak na Nový rok, tak po celý rok“. Proto měli mít lidé u sebe dost peněz, neměli se hádat, mračit se, klít ... Dobré bylo mít na sobě nějaké nové oblečení. Podobně jako o silvestrovské noci se věřilo, že by se nemělo sušit prádlo, žena by se usoužila. Věřilo se na prvního příchozího v novém roce, podle pohlaví, věku, zaměstnání, stavu se usuzovalo například na štěstí či smůlu v novém roce.

Na venkově obcházely tzv. „baby“ – ženy, často starší, s hlavami zabalenými do šátků držely v jedné ruce husí křídlo (peroutku), v druhé nádoby s kolomazí, kterou natíraly okolostojící. Za návštěvu dostávaly pálenku a sladkosti.

Tři králové (6. 1.)

Tradiční koleda byla téměř všude stejná. S modlitbou a zpěvem tři králové vykuřovali kadidlem dům a vykropovali ho svěcenou vodou, na dveře či rám psali písmena C+M+B a datum. Písmena znamenala Christis mansionem benedicat, tedy Kristus ať žehná tomu domu, nejedná se tedy o jména králů Kašpar, Melichar, Baltazar. Samozřejmě koledovaly i malé děti v maskách, takže se průvody potkávaly. Dívky se měly, podobně jako na Nový rok, ráno omýt sněhem nebo ledovou vodou, aby byly zdravé a měly bílou a jemnou pokožku v obličeji. Pokud se někdo dokázal ponořit celý do studené vody, měl mít zajištěno zdraví po celý rok. Kdo se napil svěcené vody, měl být chráněn před nemocemi.

Tímto svátkem končil cyklus vánočních svátků – odstrojoval se stromeček, někde rozebíraly betlémy.

3) České pranostiky na prosinec:

O svaté Barboře ležívá sníh na dvoře.

Po svaté Baruši střež nos i uši.

Má-li svatá Barbora bílou zástěru, bude příští rok hodně trávy.

Na svatého Mikuláše už je zima celá naše.

Když na Mikuláše prší, zima lidi hodně zkruší.

Na svatou Lucii jasný den, urodí se konopí a len.

Na Adama a Evu čekejte oblevu.

Na Štědrý den hvězdičky, ponesou vajíčka slepičky.

Lepší vánoce třeskuté než tekuté.

Zelené Vánoce – bílé Velikonoce.

Temné Vánoce – světlé stodoly.

Pakli na Štěpána větrové uhodí, víno se špatné urodí.

Na Silvestra větry a ráno slunce svítí, nelze se dobrého vína nadíti.

Když byl celý rok samá voda a bláto, na Silvestra nenapadá zlato!

Základním zdrojem pro zpracování předešlých stránek byly publikace:

Frolec V. a kol. – Vánoce v české kultuře (Vyšehrad 1988)

Vondruška V. – Církevní rok a lidové obyčeje (Dona 1991)

Vondruška V. – Život staré Šumavy (Západočeské nakladatelství 1989)

4) Vánoce na Ukrajině

Vánoce se na území Ukrajiny začaly oficiálně slavit po pokřtění kyjevského knížete Vladimíra I. v 10. století. Vánoce se staly druhým největším svátkem hned po Velikonocích.

V průběhu středověku vznikaly tradice jako věštění a koledování, při kterém děti chodily dům od domu s velkými pytli. Při obchůzce zpívaly a přály dobro a štěstí, za což dostávaly výslužku. Mezi obyvatelstvem přetrvávaly i pohanské tradice jako vyrábění masek a převlékání se za zlé duchy či dobytek a strašení dětí a žen.

V 16. století se nedílnou součástí oslav stává tzv. vertep, neboli tradiční lidové loutkové či hrané divadlo předvádějící scénky Ježíšova narození a jiné příběhy (často veselé) z jeho života. Na Ukrajině tato tradice přetrvává až dodnes, většinou však v podobě vystavení i přenášení malých betlémů, případně v některých oblastech scénky hrají sami lidé. Po vítězství nad Napoleonem byly oslavy Vánoc spojeny s oslavami osvobození země od Francouzů (Galů) v roce 1812.

Od 19. století se neodmyslitelným symbolem oslav narození Ježíše Krista stal ozdobený vánoční stromček. Tradice vánočního stromku přišla z Německa, podobně jako předtím vertep, který doputoval na Ukrajinu z Německa přes Polsko již o století dříve.

Od roku 1917 zakazovala sovětská vláda jakékoli slavení Vánoc. Betlémská hvězda byla nahrazena pěticípou, podoba hvězdy byla ze strany úřadů velmi přísně kontrolována. Vánoční stromek jako symbol Vánoc byl po určitou dobu také zakázán. V těchto letech se oslavy Vánoc přesunuly do soukromí, lidé je většinou slavili v rodinách, tradice se dodržovaly na vesnicích především v západních a jižních částech Ukrajiny.

V roce 1918 došlo k nahrazení juliánského kalendáře gregoriánským. Pravoslavní křesťané však byli proti této změně, a proto dnes slaví Vánoce o 13 dní později oproti gregoriánskému kalendáři, tedy 6. ledna.

V roce 1933 se vláda snažila místo Vánoc zavést světské oslavy Nového roku, ke kterým patřil i zdobený stromek a dárky. Po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 se tato tradice částečně udržela, a tak si na Ukrajině především ve městech lidé dávají dárky na Mikuláše a na Nový rok. Na Štědrý den se dárky zpravidla nedávají, Vánoce mají být svátky klidu, pohody a lásky.

5) Pravoslavná církev

Pravoslavná neboli ortodoxní církev se skládá z 15 samosprávných církví, které sdílejí církevní nauku a praxi, ale mezi jednotlivými církvemi se objevují i různé odlišnosti v tradicích a zvyklostech. Každá samosprávná církev má vlastního nejvyššího představitele – patriarchu. Jejich sjednocení je tedy na principu společné víry, nikoli jedné územní jednotky. Dále je spojuje učení písma svatého, posvátná tradice, svátosti a víra v neposkvrněné početí panny Marie.

Pravoslavná církev bývá označována za východní církev, protože její počátky sahají prvotně do křesťanské obce v Jeruzalému a je spjata s východní polovinou Římské říše. Vychází z palestinského kánonu, ale uznává i alexandrijský. Církev je rozšířena převážně v Rusku, Řecku, Srbsku, Rumunsku, na Ukrajině a v dalších především balkánských slovanských zemích, ale také třeba i v USA.

Celkový počet pravoslavně věřících se odhaduje na 125 až 180 miliónů osob. Z toho 20 miliónů žije na Ukrajině, v Česku asi 20 500. Zatímco na Ukrajině tvoří pravoslavně věřící 45% z celé populace, v Česku to je pouze 0,2%. Nutno ovšem podotknout, že se při dotazování českého statistického úřadu na vyznání nevyjádřilo více než 4 miliony lidí.

Historie pravoslavné církve a Vánoc

Podle pravoslavných věřících byla pravoslavná církev založena samotným Ježíšem Kristem, který si zvolil 12 apoštolů, aby šířili po světě jeho učení. Pravoslavná církev je nástupcem této prvotní církve apoštolů, se kterou je spojena jak vírou, tak apoštolskou posloupností. Církev se z Jeruzaléma během několika desetiletí rozšířila po celé Římské říši. Jelikož křesťané za svého nejvyššího pána považovali Ježíše Krista a odmítali sloužit císaři, byli pronásledováni po téměř tři staletí do roku 313, kdy byl vydán císařem Konstantinem Edikt milánský. Od začátku 4. do konce 8. století se postupně sešlo sedm všeobecných sněmů, jejichž hlavním úkolem byla obrana víry. V té době se však od sebe začaly stále více vzdalovat východní a západní část jedné všeobecné církve. Neshody nakonec vyústily roku 1054, kdy došlo k tzv. Velkému schizmatu a vzniku římskokatolické a pravoslavné církve.

Základem křesťanských Vánoc je příběh o narození Ježíše Krista a oslava této události. Církev časově spojila oslavy narození Krista s oslavami pohanských svátků, spojených se zimním slunovratem, tzv. Saturnáliemi. Zhruba prvních 300 let našeho letopočtu křesťané neslavili Ježíšovo narození. Důvodem bylo kruté pronásledování křesťanů Římany. Až poté, co římský císař Konstantin vyhlásil náboženskou svobodu, mohli křesťané slavit narození Ježíše Krista.

První záznamy oslav Vánoc pocházejí ze 4. století z Říma. První zmínka byla uvedena k roku 354. Je ovšem možné, že slavení Vánoc bylo již nějakou dobu zavedené. Roku 354 byly Vánoce, jakožto křesťanský svátek, oficiálně uznány papežem Liberiem, a to k datu 25. prosince.

Pravoslavní znají naše Vánoce jako Rizdvo Christove, což v překladu znamená Ježíšovo narození.

Převážná většina ukrajinských věřících používá starý, takzvaný juliánský církevní kalendář, takže vánoční svátky neslaví 24. - 25. prosince, ale až po příchodu nového roku, 6. a 7. ledna. Novoročně-vánoční čas na Ukrajině trvá dvacet dní až do svátku svatého Jana Křtitele. Běžným pozdravem v tomto období přestává být tradiční „Dobrý den“. Lidé se mezi sebou zdraví „Chrystos narodyvsja!“ a odpovídají si „Slavimo Joho!“ (Oslavujme ho).

6. ledna je den Svaté večeře, český ekvivalent Štědrého dne. **Štědrým dnem** se ale na Ukrajině nazývá až **13. leden**, během večera, kterému se říká **Melančin**, se zpívají písně, podobné koledám, tzv. „štědrivky“. Připravuje se také **druhá Svatá večeře** – méně bohatá. Dnes už tato tradice přežívá jenom na venkově. **14. ledna** nastává **svátek sv. Vasyľa**, a také **příchod Nového roku** podle starého juliánského kalendáře, kterému se běžně říká „starý nový rok“. Dříve se zabíjelo (obětovalo) prase a proběhla zabijačka podobným způsobem jako v Čechách. Vánoční **svátky končí až 19. ledna svátkem svatého Jana Křtitele (Ivana Chrestytele’a)**, tento svátek navazuje na biblický příběh Ježíšova křtu v řece Jordán. V kostelech anebo na březích řek se svěťí voda, věřící Ukrajinci si ji odnášejí domů. Posvěcená voda má člověka chránit před různými nemocemi, proto se celý rok pečlivě uchovává a používá se jen v těch nejnutnějších případech. Svěcení vody je také opravdovým svátkem všech otužilců: stovky odvážlivců se koupou v ledové vodě, dokonce i prezident a další vládní představitelé se účastní koupele v řece Dněpr.

V nastávajícím krátkém období mezi svátkem svatého Jana Křtitele a začátkem velikonočního půstu se mohou konat zasnuby a svatby.

6) Pravoslavné Vánoce

Zvyky a jejich význam

Pravoslavní na Vánoce oslavují narození Spasitele Ježíše Krista, tedy vtělení Božího syna. K těmto oslavám patří řada tradic a zvyků.

Mezi **ukrajinské tradice** patří například věštění. Věřilo se, že věštění o Vánocích je nejpravdivější, protože v té době si jsou světy živých a mrtvých nejbližší, a tajuplné síly proto pronikají do lidského světa a odhalují tajemství budoucnosti.

V období Vánoc by měl v domě být tzv. **Didukh** (dědeček). Na západní Ukrajině je jedním ze základních symbolů Vánoc. Jedná se o svazky pšenice či žita zformované do zvláštního tvaru, se čtyřmi (třemi) nohami a s mnoha dalšími malými svazky. Symbolizuje úrodu, prosperitu a bohatství v novém roce. Předpokládá se, že Didukh v domě přináší dobrou náladu, pohodu, teplo a sváteční atmosféru.

Tradiční je také lidové „divadlo“ zvané **vertep**, předvádějící Ježíšovo narození a veselé příběhy ze života. Vertep je ukrajinský název jesliček, které jsou také hlavním symbolem i rekvizitou těchto představení. Mládež se převléká za Pastýře, Tři krále, Anděly, Krále Heroda (Iroda), Čerty, Smrtku, mezi komickými figurami může být Cikán, Lach (polský pán), Moskal' (ruský voják), Žid, Sedlák, Dědek, Baba, Pan otec, nejlegračnější je tradičně záporožský Kozák.

6. ledna, v den Svaté večeře, by se podle zvyklostí měl držet přísný půst. Věřící vstávají brzy ráno – to aby během roku nikdy nezaspali. Umývají se vodou, do které hodili stříbrnou minci. Věří, že hádky, trestání dětí a půjčování peněz během tohoto dne přinesou stejné problémy po celý rok. Celý den má být zasvěcen pouze přípravě na Svatou Večeři a rozjímání.

Podle jiné tradice na Svatý večer dobytek dokáže mluvit lidskou řečí. Proto někde koně, voly a krávy krmili chlebem. V některých vesnicích pálili slámu, prý pro zahřátí duší předků. Někde se den Svaté večeře ráno nesměla pít obyčejná voda, člověk by pak trpěl celý rok žízní. Mezi zvyky spojené s večeří patří pokládání řetezu pod stůl, aby rodina držela celý rok pospolu, a slámy pod stůl či do koutů, jako připomínku Kristova narození v chlévě. Pod stůl se může položit nějaký železný předmět – kdo si na něj v průběhu večeře na chvilku postaví nohy, bude je mít zdravé a silné. Pokud by se dívky chtěly dozvědět, která se vdá jako první, mohou na podlahu během večeře položit kus ryby – ta, jejíž porci sní pes nejdříve, si může chystat svatební šaty. Dále se může zapékat mince do chleba, kdo poté dostane kousek chleba s mincí, bude mít celý rok štěstí a bude spokojený. Od svatovečerní večeře se nesmí vstávat a prostírá se i pro pocestné nebo zemřelé.

Na Ukrajině se po večeři nerozbalují dárky, pouze děti dostávají sladkosti nebo i nějaké drobné peníze. Dárky se nedávají na Vánoce, ale na Mikuláše, *Svjatoho Mykola*, který 18. prosince večer přichází do domovů a zanechává dárky pod polštářem nebo u vchodu do domu, případně na Silvestra či Nový rok či Velikonoce. Dárky vlastně nahrazuje po večeři koleda pod okny sousedů. Říká se, že čím více koledníků navštíví dům, tím štedřejším bude pro rodinu následující rok.

Ve většině pravoslavných rodin se o Svatém večeru staví tzv. *vertep* (betlém). Betlémy jsou však stavěny především na veřejně přístupných místech, obvykle před kostely nebo přímo v nich.

Rodiny o Štědrém večeru přinášejí do svých domovů stromek, tzv. *Novorichnu Jalyнку*, a zdobí jej.

Před Vánocemi dodržují věřící čtyřicetidenní půst. Od 2. ledna začíná být půst přísnější a v podvečer vánočního svátku by se nemělo jíst vůbec. Zakázány jsou také veškeré vášně, zábavy či kratochvíle. Půst končí slavnostní bohoslužbou.

Podle tradice by měla být první večeře v den Svaté večeře spíše pohoštěním o 12 postních jídlech, což znamená bezmasé a nemastné pokrmy. První pokrm z celé večeře bývá česnek, aby byla rodina zdravá a silná. Příprava jídla na večeři probíhá často řadu dnů před Vánocemi. Během večeře se jedí pouze studená jídla.

Průběh Svaté večeře

K první večeři se sedá, jakmile se objeví první hvězda. Ten, kdo je hlavou rodiny, sedá za stůl jako první, zapaluje svíčky a požehná vánoční večeři, pak ochutná *kuťju* a předá ji rodině. Důležitým vánočním zvykem na Štědrý den je pečlivá dekorace stolů. V dávných dobách byl stůl pokryt slámou a podlaha senem. To byl symbol jeslí, do kterých položili novorozeného Ježíše. Tradičně se tedy na stůl pokládá trocha slámy a do každého rohu stroužek česneku, který má chránit rodinu před nemocemi a zlými silami.

Po první postní večeři jdou věřící na půlnoční bohoslužbu, kde se přivítají s knězem a farníky. Na západní Ukrajině si věřící s sebou do kostela berou v košíku jídlo, které si dají posvětit. Poté se vrací domů na velkou hostinu a vždy pozvou někoho, kdo je sám, ke slavnostnímu stolu a všichni společně oslavují. Potom jdou koledovat a hlavně se pozdravit s ostatními, kteří nemohli přijít na půlnoční mši. Zpívají se u toho *štírovky* (přip. *štědrovky*), neboli vánoční koledy a za zpěv koledníci dostávají alkohol, sladkosti a vánoční cukroví. Oslavy probíhají často až do rána.

Co se jí

Na stole nikdy nesmí chybět **kuťja**, což je pšeničná nebo ječmenná kaše vařená s medem, rozinkami, mákem a ořechy. Bývá zvykem, že se připravuje den předem a přes noc se nechává uležet. Dále nesmí scházet **vzvar**, což je kompot ze sušeného ovoce. *Kuťja* byla odjakživa podávána při pohřbech a vzvar se zase pojídal při narození dítěte. Proto tyto dva pokrmy symbolizují narození a smrt Krista. S *kuťjou* je spojeno mnoho dalších zvyků – např. někde do nádoby s *kuťjou* zastrčí na noc všichni členové rodiny lžíce, či lžička je ráno převrácená, ten do roka zemře. Po večeři se kuťja a některá další jídla nechávají na stole pro Duchy Předků, kteří usednou k večeři jako druží. Připraví se jim také čistá voda a čistý ručník.

Dalšími pokrmy jsou například **vareniky** (plněné taštičky z kynutého těsta), **brambory**, **rýže**, **zelí**, **houby** upravované na různé způsoby, **ovoce**, **zelenina** (např. dušená kapusta) a různé **saláty** (především s vařenou řepou), ne s majonézou, ale se smetanou, **boršč** (z červené řepy a bez masa), **pampušky** (malé žemle), **zelňačka** (polévka), **holubce** (zelné závitky plněné rýží). Podávají se také **lívance** a **pirožky**. Každý by měl ochutnat všechna jídla a na talíři by nemělo nic zůstat, aby se všichni ve zdraví dočkali dalšího Svatého večera.

Až po půlnoční bohoslužbě a po svatém přijímání doplňují rodiny stůl k druhé večeři masovými jídly. Pokrmy z masa musí být z hovězího, skopového, vepřového, kuřecího a rybího masa. Ryb by mělo být vícero druhů. Pak začínají teprve oslavy Narození Krista, třeba až ve 2 hodiny ráno. Sladkým zákuskem bývá nejčastěji medový perník, sladké koláče či dorty.

Kuťja

Slavnostně prostřený stůl

Vertep

Didukh

Didukhy

Při sestavení přehledu využity různé zdroje z internetových stránek.

Název projektu: Zlepšení inkluze při výuce zahradnictví

Registrační číslo projektu: CZ.07.4.68/0.0/0.0/16_037/0000291
KA02

7) Pracovní list A

Téma: Křesťanské svátky – Vánoce v ČR a na Ukrajině /Vánoce stokrát jinak/

Cíl: Seznámit české žáky s ukrajinskými pravoslavnými Vánocemi prostřednictvím žáků s OMJ a ukrajinské žáky s českými zvyky + vyvolat diskusi o rozdílech

Metodika k hodině SPV

Osnova hodiny SPV:

- 1) Stručné představení historie Vánoc a specifik pravoslavných svátků vyučujícím.
- 2) Vytvoření skupinek (Češi x Ukrajinci), které si připraví vyprávění o rituálech, symbolech a důležitosti Vánoc v ČR a na Ukrajině, případně i v rodinách.
- 3) Skupinky přednesou výsledky své práce, posluchači si promýšlejí během prezentace dotazy.
- 4) Diskuse mezi skupinkami řízená vyučujícím o rozdílech a shodách v slavení vánočních svátků, o významu těchto svátků pro žáky a o názorech na největší rozdíly, případně o možnosti slavení podle českých či ukrajinských zvyklostí (např. duchovní význam svátků, připravených jídel ...).

Podotázky:

1. Proč nejsou Vánoce nejvýznamnějším pravoslavným svátkem?
2. Převzali byste některé „cizí“ zvyky? Které české/ukrajinské zvláštnosti jsou zajímavé a proč?
3. Slaví pravoslavní věřící žijící v ČR i „české lidové“ Vánoce?
4. Myslíte si, že budete v budoucnu slavit Vánoce se svými dětmi?

Klíčová slova k tématu:

Křesťanské svátky, Vánoce, advent; půst, koleda; pravoslavi; rituály, symboly, tradice, zvyky, obyčeje, pranostiky; gregoriánský a juliánský kalendář

Dotazník k hodině (zaškrtni odpověď)

Hodina byla:

☐ zajímavá ☐ nezajímavá

☐ lehká ☐ obtížná

☐ zábavná ☐ nudná

☐ dozvěděl/a jsem se něco nového ☐ nedozvěděl/a jsem se nic nového

☐ naučil/a jsem se něco nového ☐ nenaučil/a jsem se nic nového

☐ připoj vlastní postřehy a připomínky(*např. co jsi postrádal/la, zhodnot' vystupování spolužáků ...*)

Zpětná vazba – Hodnocení hodiny

List byl využit při dvou hodinách SPV. Na základě vyplněných dotazníků a poznatků z hodin byly cíle hodiny vcelku splněny – skupinky představily především obecně rozšířené způsoby slavení Vánoc jak v ČR, tak na Ukrajině. Pro Čechy byly velice zajímavé ukrajinské zvláštnosti dne Svaté večere. Největší ohlas měl popis večerního koledování (např. zvyk obchůzky se zvířetem – kozel, kůň, ať už s člověkem v masce, nebo i se živým). Trochu podivení vyvolalo u Čechů, při ukrajinském zdůrazňování duchovní podstaty Vánoc a odmítání českých nákupních svátků, silné popíjení alkoholických nápojů během Svaté noci, což dle Ukrajinců pokračuje během dalších dnů po Svaté večeri. Pouze jeden český žák dal k dobru, že se u nich v rodině po rozdání dárků více popíjí alkohol. Závěr z debaty o alkoholu byl takový, že Češi slaví bouřlivě Silvestr a Nový rok, na Ukrajině se narození Spasitele zapíjí po celou dobu Vánoc. Velice pobavilo i ukrajinské přísloví: Pijme, co se do nás vejde, však nám život brzy přejde.

Zajímavý byl i pohled na jídla podávaná při ve večeri. Česká tradiční večere připadala Ukrajincům dost chudá, byť přiznávali, že nutnost pojmout každý z předkládaných dvanácti pokrmů je někdy těžké. Češi jeví o ukrajinská jídla zájem, nechávali si vysvětlovat jejich podstatu. Většina však nechápala, proč je nabídka tak široká, když jedinec má jen jeden žaludek, ač prázdný po půstu. Pozoruhodný byl názor některých Ukrajinců na chutnost tradičních jídel, ozývaly se hlasy, že se jedná, hlavně v případě kutji a zvaru, o ne příliš lahodné, leč slavnostní, proto nutné jídlo.

Z průběhu hodiny vyloučily následující praktické připomínky:

- v začátku hodiny je třeba vysvětlit cíl hodiny a zdůraznit, že v žádném případě nepůjde o propagaci ani zlehčování náboženství, že půjde o srovnávání tradic
- je třeba počítat s tím, že ve třídě mohou být žáci, jejichž rodiny Vánoce neslaví – je třeba se jich nedotknout; pokud je to možné, necháme je popsat některý jejich sváteční den – v našem případě jsme měli možnost slyšet vtipnou charakteristiku Ramadánu
- učitel by se měl na hodinu opravdu dobře připravit, musí totiž rychle reagovat a některé zvyky je třeba vysvětlit
- vhodný by byl blok dvou vyučovacích hodin, neboť lze navodit opravdu vánoční atmosféru ve třídě nejen ozdobeným stromčkem, ale i tím, že žáci přinesou cukroví, případně ukázky tradičních jídel k ochutnání
- pro žáky s OMJ může být hodina i příležitostí zopakovat si (naučit se) české názvy měsíců, dnů a číslovek a s oporou textu se naučit zazpívat některou českou koledu

Název projektu: Zlepšení inkluze při výuce zahradnictví

Registrační číslo projektu: CZ.07.4.68/0.0/0.0/16_037/0000291

KA02

8) Pracovní list B

Téma: Křesťanské svátky – Vánoce v ČR a na Ukrajině /Vánoce stokrát jinak/

Cíl: Seznámit české žáky s ukrajinskými pravoslavnými Vánocemi prostřednictvím žáků s OMJ a ukrajinské žáky s českými zvyky + vyvolat diskusi o rozdílech

Metodika k hodině SPV

Osnova hodiny SPV:

- 1) Stručné představení historie Vánoc a specifík pravoslavných svátků vyučujícím.
- 2) Přečtení krátkého biblického textu z Evangelia podle Lukáše:

Narození Ježíšovo

Stalo se v oněch dnech, že vyšlo nařízení od císaře Augusta, aby byl po celém světě proveden soupis lidu. (...) Všichni se šli dát zapsat, každý do svého města. Také Josef se vydal z Galileje, z města Nazareta, do Judska, do města Davidova, které se nazývá Betlém, poněvadž byl z domu a rodu Davidova, aby se dal zapsat s Marií, která mu byla zasnoubena a čekala dítě. Když tam byli, naplnily se dny a přišla její hodina. I porodila svého prvorozeného syna, zavinula jej do plenek a položila do jeslí, protože se pro ně nenašlo místo pod střechem. A v té krajině byli pastýři pod širým nebem a v noci se střídali v hlídkách u svého stáda. Náhle při nich stál anděl Páně a sláva Páně se rozzářila kolem nich. Zmocnila se jich veliká bázeň. Anděl jim řekl: "Nebojte se, hle, zvěstuji vám velikou radost, která bude pro všechny lid. Dnes se vám narodil Spasitel, Kristus Pán, v městě Davidově. Toto vám bude znamením: Naleznete děťátko v plenkách, položené do jeslí." A hned tu bylo s andělem množství nebeských zástupů a takto chválili Boha: "Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj mezi lidmi; Bůh v nich má zalíbení." Jakmile andělé od nich odešli do nebe, řekli si pastýři: "Pojďme až do Betléma a podívejme se na to, co se tam stalo, jak nám Pán oznámil." Spěchali tam a našli Marii a Josefa i to děťátko položené do jeslí. Když je spatřili, pověděli, co jim bylo řečeno o tom dítěti. Všichni, kdo to uslyšeli, užasli nad tím, co jim pastýři vyprávěli. Ale Maria to všechno v mysli zachovávala a rozvažovala o tom.

- 3) Žáci/žákyně si napíší v heslech na papír, jak se u nich doma slaví Vánoce. Zaměří se především na opakující se zvyky a tradice, případně na to, jak jim rodiče, když byli malí, vysvětlovali, od koho dárky jsou.

- 4) Vytvoří se menší skupinky (maximum pět členů, vhodné je vytvoření českých skupinek a skupinek žáků s OMJ). Úkolem je dát dohromady co nejvíc společných rituálů a výrazných rozdílů při jejich dodržování.

5) Každá skupinka bude prezentovat výsledky své práce (*větší prostor by měli dostat žáci s OMJ, jejich zvyky budou dost rozdílné*).

6) V řízené diskusi by si žáci měli uvědomit shodu a rozdílnost při slavení svátků a zamyslet se nad tím, které tradice by chtěli v budoucnosti ve svých rodinách dodržovat, případně zda si dovedou představit slavení Vánoc podle jiných zvyklostí.

Podotázky:

1. *Proč nejsou Vánoce nejvýznamnějším pravoslavným svátkem?*
2. *Které české/ukrajinské zvláštnosti jsou zajímavé a proč? Převezmete některé zvyky?*
3. *Slaví pravoslavní věřící žijící v ČR i „české lidové“ Vánoce?*
4. *Myslíte si, že budete v budoucnu slavit Vánoce se svými dětmi?*
5. *Co si myslíte o tradičních jídlech?*

Klíčová slova k tématu:

Křesťanské svátky, Vánoce, advent; půst, koleda; pravoslavi; rituály, symboly, tradice, zvyky, obyčeje, pranostiky; gregoriánský a juliánský kalendář

Zpětná vazba – Hodnocení hodiny

List byl využit při dvou hodinách SPV. Cíle hodiny byly na základě poznatků z hodin a vyplněných dotazníků vcelku splněny – skupinky představily především obecně rozšířené způsoby slavení Vánoc jak v ČR, tak na Ukrajině.

V jedné z hodin se podařilo zvolené téma ještě rozšířit, do práce se aktivně zapojili i žáci s jinými mateřskými jazyky než českým a ukrajinským. K českým a ukrajinským tradicím doplnili tito žáci ruské (pravoslavné), polsko litevské a slovenské (katolické). Obecně se dá říci, že slovenské se příliš nelišily od českých, pouze jídla měla blíže k ukrajinské kuchyni (např. kapustnica). Obdobné to bylo v případě polsko litevských tradic, tam byla zmiňována v jídle především červená řepa v různé úpravě a velice silný alkohol, dokonce i z řepy! Nejbližší ukrajinským tradicím byly pochopitelně ty ruské, byť s drobnými rozdíly.

Pro Čechy byly velice zajímavé ukrajinské zvláštnosti dne Svaté večere. Největší ohlas měl popis večerního koledování (např. zvyk obchůzky se zvířetem – kozel, kůň, ať už s člověkem v masce, nebo i se živým zvířetem). Trochu podivení vyvolalo u Čechů, při ukrajinském zdůrazňování duchovní podstaty Vánoc a odmítání českých nákupních svátků, silné popíjení alkoholických nápojů během Svaté noci, které dle Ukrajinců, ale i žákyně s mateřským jazykem ruským pokračuje během dalších dnů po Svaté večeri. Češi jeví o ukrajinská jídla zájem, nechávali si vysvětlovat jejich podstatu. Ukrajinské dívky velice chválily rodinné koláče a dorty, při jejichž přípravě se daleko více než v Česku používá máslo, smetana a ovoce /sušené, marmelády, vařené/ - nejedná se v žádném případě o nějaké šizené průmyslové náhražky. Pomluvy od sousedů by prý nestály za ušetřené peníze a žádná hospodyně by nechtěla slyšet slova hany. Nejchutnější koláče pečou babičky, mladým dívkám se příliš nevěří ...

Z průběhu hodiny vyloučily následující praktické připomínky:

- v začátku hodiny je třeba vysvětlit cíl hodiny a zdůraznit, že v žádném případě nepůjde o propagaci ani zlehčování náboženství, že půjde o srovnávání tradic
- je třeba počítat s tím, že ve třídě mohou být žáci, jejichž rodiny Vánoce neslaví – je třeba se jich nedotknout; pokud je to možné, necháme je popsat některý jejich sváteční den
- učitel by se měl na hodinu opravdu dobře připravit, musí totiž rychle reagovat a některé zvyky je třeba vysvětlit
- vhodný by byl blok dvou vyučovacích hodin, neboť lze navodit opravdu vánoční atmosféru ve třídě nejen ozdobeným stromečkem, ale i tím, že žáci přinesou cukroví, případně ukázky tradičních jídel k ochutnání
- pro žáky s OMJ může být hodina i příležitostí zopakovat si (naučit se) české názvy měsíců, dnů a číslovek, podobnou možnost mají samozřejmě i čeští žáci
- žáci s OMJ se mohou naučit s oporou textu zpívat některou českou koledu

9) Jak slavíme na Ukrajině Vánoce – zajímavosti ze slohových prací

Žáci psali slohovou práci na téma Vánoční tradice (popis, popis pracovního postupu). V pracích českých žáků se neobjevily žádné zajímavé informace, drobné rozdíly byly jen v líčení průběhu Štědrého dne a večere. Kupodivu se nedodržují ani nějaké méně známé zvyky. Vysvětlení je asi dáno městským prostředím, málo žáků slaví svátky na venkově s prarodiči.

V pracích ukrajinských žáků se zajímavé informace objevily, některé z nich jsou uvedeny v následujícím souhrnu. Obecně se dá říci, že Ukrajincům se naše Vánoce příliš nelíbí, mají pocit, že se více než o pohodu a klid jedná o shon, který rodinu nespojuje. Naopak pro Rusy jsou české Vánoce přijatelné. Pozoruhodná je nejednotnost oslav na Ukrajině. Dokonce ani v sousedních vesnicích v západní Ukrajině (Zakarpátí, Podkarpatské Rusi) nejsou stejné tradice, zvyky, obyčaje:

- pro stromeček chodí do lesa chlapci s kamarády, s otcem, dědečkem či bratrem
- po přinesení stromečku domů ho zdobí všichni a mají rozdělené činnosti, podobně se podílí i na výzdobě domu
- v den Svaté večere se dopoledne jde či jede do města na nákup, uklízí se dvůr
- na dveře se připevňují vánoční věnečky (jen v jedné vesničce)
- každá rodina má vlastní recept kuťji
- babičky pečou tři koláče symbolizující sv. Trojici, do nich vkládají mince pro hojnost peněz v příštím roce, štěstí bude mít ten, kdo minci najde
- na koláčích po celou večeri hoří svíčky, které by neměly během jídla zhasnout
- před večerí je třeba se pomodlit, modlitbu odříká hospodář či někdo starší z rodiny
- nejstarší člen rodiny shrne starý rok (někde to může být i žena), co bylo dobrého, vysloví přání-modlitbu s přáním štěstí, zdraví, pohody, jednoty, nechť se domácnosti vyhýbají všechny problémy a rodinu minou všechna možná neštěstí
- na stole bývají i olivy, holubcy, pirohy s bramborami, mandarinky, samohonka, víno, vařená slepice, pečená ryba, zelná polévka
- u stolu se probírá celý starý rok, nebo se nemluví vůbec – problémem je délka druhé večere, často i více než dvě hodiny
- během večere se nesmí nic rozbít, ani by nemělo nic spadnout ze stolu – do roka někdo zemře
- koledníkům se štědře platí a nalévá se jim alkohol
- vánoce jsou nejkrásnější svátky v roce, nemůže být lepší dárek, než když se sejde celá rodina
- koleda s vertepem – nosí se malý betlém, při zastávkách se zpívá a popíjí
- koleda v maskách se zvířetem – kozel, kůň, kohout – i v sousedních vesnicích jinak
- pije se alkohol domácí i kupovaný, dost silný, převažuje vodka, ale oblíbené jsou i brandy, víno a likéry

10) Rozdíly a shody mezi českými a ukrajinskými Vánocemi, názory Čechů a Ukrajinců na rozdíly

- posun o 13 dní kvůli rozdílným kalendářům
- rozdílný význam Vánoc, především Štědrého večera a Svatého večera; pro západní církve jsou Vánoce nejdůležitějšími svátky v liturgickém roce, pro pravoslavy to jsou Velikonoce
- na Ukrajině, především v západní a jižní části, jsou Vánoce stále především náboženskými svátky, proto nejsou spojeny s dárky
- v České republice se už spíše jedná o svátky konzumu, kterým chybí duchovní rozměr
- pro pravoslavné věřící je den Svatého večera především svátkem rozjímání, poklidu a lásky, proto nechápou pachtění za dárky a celkovou hektičnost českých Vánoc, toto některé z nich od slavení českých Vánoc odrazuje
- Čechům se líbí ukrajinská tradice nočního koledování, především pro velkou nevázanost, která připomíná české oslavy příchodu Nového roku
- shoda je v hodnocení Vánoc jako významného rodinného svátku, kdy se setkávají všichni členové rodiny (alespoň jednou v roce)
- výrazné rozdíly jsou v tradičně podávaných jídlech i jejich počtu (zvláštní je, že v Čechách nebylo magické číslo dvanáct)
- některé pověry a zvyky, například původně pohanská víra v blízkost světů živých a mrtvých a z toho plynoucí přesvědčení o možnosti předpovídání budoucnosti či schopnost zvířat o Vánocích mluvit lidskou řečí, jsou velice podobné
- shoda je v církevním požadavku předsvátečního půstu, v běžném životě je však půst v ČR dodržován opravdu jen silně věřícími, na rozdíl od Ukrajiny, kde i mladí lidé některé příkazy dodržují (např. zákaz bujarého veselí se)
- zajímavý je význam svátku sv. Mikuláše, na Ukrajině hraje daleko důležitější roli než v ČR

11) Vánoce – česká klíčová slova

Křesťanské svátky; Kalendář gregoriánský, juliánský

Vánoce

Advent

Půst, postní doba

Koleda, koledník

Dárek

Svatí:

Kateřina

Ondřej

Cecilie

Barbora

Mikuláš

Lucie

Jan Evangelista

Silvestr

Bohoslužba

Mše, roráty

Dlouhá noc

Štědrý večer

Boží hod vánoční

Nový rok

Tři králové

Tradice, pověry, rituály, symboly, zvyky, obyčeje, pranostiky

11) Ключові слова: Різдво [kl'učovì slova: r'izdvo]

ČESKÉ SLOVO	UKRAJINSKÉ SLOVO	PŘEPIS
Vánoce	Різдво	[r'izdvo]
Křesťanské svátky	християнські свята	[chrystyjans'ki sv'ata]
Kalendář gregoriánský	григоріанський календар	[hryhor'ians'kyj kalendar]
Kalendář juliánský	юліанський календар	[jul'ians'kyj kalendar]
Advent	Адвент	[advent]
Adventní věnec	адвентний вінок / різдвяний вінок	[adventnyj / r'izdv'anyj vinok]
Půst	піст	[pist]
Koleda	Колядка	[kol'adka]
Koledník	Колядник	[kol'adnyk]
Betlém, jesličky	шопка / вертеп	[šopka / vertep]
Vánoční stromek	різдвяна ялинка / новорічна ялинка	[r'izdv'ana / novor'ična jalynka]
Vánoční ozdoby	різдвяні прикраси / ялинкові прикраси	[r'izdv'aňi / jalynkovi prykrasy]
Vánoční cukroví	різдвяне печиво	[r'izdv'ane pečyvo]
Svíčka	Свічка	[svička]
Dárek	Подарунок	[podarunok]
Bohoslužba	Богослужіння	[bohoslužinňa]
Mše	меса / богослужіння	[mesa / bohoslužinňa]
Roráty	Рорати	[roraty]
Štědrý večer	Святый вечір / Святвечір	[sv'atyj večir / sv'atvečir]
Boží hod vánoční	Різдво Христове	[r'izdvo chrystove]

Nový rok	Нов <u>и</u> й рік	[nov <u>yj</u> r'ik]
Tři králové	три цар <u>і</u>	[try car' <u>i</u>]
Tradice	Тради <u>ц</u> ії	[trad <u>yc</u> 'iji]
Pověry	забоб <u>о</u> ни	[zabob <u>o</u> ny]
Rituály	Риту <u>а</u> ли	[rytu <u>a</u> ly]
Symboly	с <u>и</u> мволи	[symvoly]
Zvyky, obyčeje	зв <u>и</u> чаї	[zv <u>yč</u> aji]
Pranostiky	Прикм <u>е</u> ти	[prykm <u>e</u> ty]
Svatí:	свят <u>і</u> :	[sv'at' <u>i</u>]
<i>Kateřina</i>	<i>св<u>я</u>та Катер<u>и</u>на / Катер<u>и</u>на Александр<u>і</u>ська</i>	[sv'at <u>a</u> kateryna aleksandr' <u>ijs</u> 'ka]
<i>Ondřej</i>	<i>ап<u>о</u>стол Андр<u>і</u>й / Андр<u>і</u>й Первозв<u>а</u>ний / свят<u>и</u>й Андр<u>і</u>й</i>	[ap <u>o</u> stol andr' <u>ij</u> / pervozv <u>a</u> nyj / sv'at <u>yj</u>]
<i>Cecilie</i>	<i>св<u>я</u>та Цеци<u>л</u>ія / Цеци<u>л</u>ія Р<u>и</u>мська</i>	[sv'at <u>a</u> cecyl' <u>i</u> ja r <u>y</u> ms'ka]
<i>Barbora</i>	<i>Барв<u>а</u>ра Великому<u>ч</u>ениця / св<u>я</u>та Варв<u>а</u>ра</i>	[varv <u>a</u> ra velykom <u>u</u> čenyč'a / sv'at <u>a</u>]
<i>Mikuláš</i>	<i>Микол<u>а</u>й / свят<u>и</u>й Микол<u>а</u>й</i>	[sv'at <u>yj</u> mykol <u>a</u> j]
<i>Lucie</i>	<i>св<u>я</u>та Лук<u>і</u>я Сиракуз<u>ь</u>ка / св<u>я</u>та Лу<u>ц</u>ія / св<u>я</u>та Лю<u>ц</u>ія</i>	[sv'at <u>a</u> luk <u>i</u> ja s'irak <u>u</u> z'ka / luc' <u>i</u> ja / l'uc' <u>i</u> ja]
<i>Jan Evangelista</i>	<i>Ів<u>а</u>н Богосл<u>о</u>в / Іо<u>а</u>нн Богосл<u>о</u>в</i>	[iv <u>a</u> n bohoslov / io <u>a</u> n]
<i>Silvestr I</i>	<i>свят<u>и</u>й Сильв<u>е</u>стр / свят<u>и</u>й Сильв<u>е</u>стр I (Перш<u>и</u>й)</i>	[sv'at <u>yj</u> syl'v <u>e</u> str perš <u>yj</u>]

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

